

Напрямок 2. МОДЕЛІ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ АКАДЕМІЧНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ.

УДК 373.54.047

Тетяна Засккіна
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
orcid.org/0000-0001-9362-5840

ФОРМУВАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ОСВІТНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто особливості запровадження профільного навчання в рамках реформи загальної середньої освіти. Проаналізовано законодавчу базу у частині державних стандартів освіти, структури і змісту профільної освіти. Запропоновано способи формування і види обов'язкових освітніх компонентів профільної середньої освіти.

Ключові слова. Обов'язкові освітні компоненти, профільна освіта.

Abstract. The article deals with the peculiarities of introducing specialized education within the framework of the general secondary education reform. The author analyzes the legislative framework in terms of state education standards, structure and content of specialized education. The ways of forming and types of compulsory educational components of specialized secondary education are proposed.

Keywords. Compulsory educational components, specialized education.

Вступ. У системі освіти України триває пошук оптимальних моделей профільного навчання. У 2003 році була прийнята Концепція профільного навчання [5], якою визначались концептуальні засади організації трьохрічного навчання в старшій профільній школі. Проте у 2010 р. Верховною Радою України внесено зміни до Закону «Про загальну середню освіту» щодо встановлення 11-річного терміну навчання для здобуття повної загальної середньої освіти. Тому реалізовані були лише окремі положення Концепції профільного навчання [6], зокрема опанування змісту за трьома рівнями: рівень стандарту, академічний та профільний рівень. Типові навчальні плани містили додатки із 32 варіантами розподілу навчального часу для можливості формування профілів із вивчення предметів різних рівнів, обов'язково – 1-3 предметів профільного рівня. Також реалізовувався, так званий, універсальний профіль – без вивчення предметів профільного рівня.

У 2013 році було прийнято нову Концепцію профільного навчання у старшій школі [7], яку відмінено у 2014 році. Проте її концептуальні засади частково реалізовані. Новаціями в організації профільного навчання із 2018 року є такі: опанування змісту здійснюється за двома рівнями: рівень стандарту та профільний, причому на рівні стандарту зміст освіти може реалізовуватись як через окремі предмети, так і через інтегровані курси. Типовий навчальний план не містить фіксованого розподілу навчального часу за профілями навчання, а лише за обов'язковими, обов'язково-вибірковими і вибірковими складниками. Профілі формують заклади освіти самостійно, перерозподіляючи навчальний час. До обов'язково-вибіркових належать такі предмети як технології, інформатика, мистецтво.

Із прийняттям законів України «Про освіту» (2017 р.) [1] та «Про повну загальну середню освіту» (2020) [2] система загальної середньої освіти зазнає змін, які відповідно реалізуються в освітній практиці. Нині у системі освіти України розробляється третя модель організації профільного навчання. Серед проблем, які потребують як теоретичного

обґрунтування, так і практичної реалізації – розроблення і впровадження обов'язкових освітніх компонентів, спільних для усіх профілів.

Мета статті. Окреслити можливі способи вирішення проблеми формування і реалізації обов'язкових освітніх компонентів, спільних для усіх профілів.

Виклад основного матеріалу Обов'язковість здобуття повної загальної середньої освіти передбачає, що мають бути визначені обов'язкові результати навчання і зміст цього рівня освіти обов'язковий для усіх без виключення здобувачів його. Згідно законодавчо визначених норм [3] із 2027 року в закладах, що забезпечують повну загальну середню освіту вступає в дію норма щодо трирічної профільної освіти. У ліцях і закладах професійної (професійно-технічної освіти) профільну освіту можна здобути за академічним або професійним спрямуванням, у закладах спеціалізованої освіти (мистецьких, спортивних, військових (військово-морських, військово-спортивних), наукових ліцях – за відповідним профілем спеціалізації.

Усі перелічені заклади освіти повинні реалізувати так званий обов'язковий складник профільної освіти – ту частину державного стандарту профільної освіти, що визначає компетентнісний потенціал освітніх галузей, перелік базових знань, орієнтири для оцінювання основного рівня у рамках навчальних годин для обов'язкових освітніх компонентів, спільних для всіх профілів.

Вибірковий складник повинен бути якомога диференційованим. По-перше, щоб забезпечити освітні потреби у поглибленні академічних навичок або спеціалізованих умінь з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти або з орієнтацією на ринок праці. По-друге, щоб задовольнити сферу зацікавлень та інтересів особистості задля інтеграції її в суспільне життя в позаурочній діяльності. У практичному аспекті організація профільного навчання пов'язана із формуванням мережі закладів, що його забезпечують, розподілом навчального часу, організацією освітнього процесу, кадровим і навчально-методичним забезпеченням.

Формування профілів у закладах освіти, що забезпечують профільну середню освіту академічного спрямування здійснюється на основі державного стандарту профільної середньої освіти за рахунок базових знань поглибленого рівня і/або поглиблених орієнтирів для оцінювання. У закладах освіти, що реалізують профільну освіту професійного спрямування – на основі професійних стандартів, або державних освітніх стандартів з конкретних професій, або стандартів фахової передвищої освіти з певних спеціальностей. У спеціалізованих ліцях – на основі стандартів спеціалізованої освіти.

Варто відмітити, що в нормативних документах немає чіткого визначення поняття *освітнього компоненту*. У Законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту» цей термін зустрічається у випадках, якими описуються вимоги до освітніх програм та державних стандартів освіти. Наприклад, щодо розподілу навчального навантаження указано, що у державному стандарті освіти «загальний обсяг навчального навантаження учнів розподіляється між роками навчання, освітніми галузями, *обов'язковими та вибірковими освітніми компонентами*» [1]. У описі освітньої програми вказано: «освітня програма закладу освіти – документ, що містить *комплекс освітніх компонентів*, спланованих та організованих закладом освіти для досягнення учнями визначених цією програмою очікуваних результатів навчання» [2]. Також у нормативних документах вказано, що освітні компоненти можуть бути обов'язковими і вибірковими: «освітні програми повинні передбачати освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти», «...на вивчення вибіркових освітніх компонентів, зокрема, навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів», «...навчальних предметів (інтегрованих курсів), інших освітніх компонентів, у тому числі вибіркових, і рівнів їх складності» [1; 2]. У випадку побудови індивідуальної освітньої траєкторії, здобувачі освіти мають право обирати «форму і темп засвоєння освітніх компонентів» [2]. Таким чином, *освітніми компонентами* є способи реалізації змісту освіти – навчальні предмети, інтегровані курси, спеціальні курси, факультативи тощо, які реалізуються через відповідні

форми організації освітнього процесу – уроки, проєктні заняття, гуртки, навчальні практики тощо за рахунок навчального часу визначеного базовим і типовим навчальними планами.

Згідно проєкту державного стандарту профільної середньої освіти [8] зміст освіти визначено через спільні для обох спрямувань (академічного і професійного) вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти, впорядковані за освітніми галузями. Для кожної освітньої галузі визначено: мету; компетентнісний потенціал, що окреслює здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень; базові знання; кількість навчальних годин за циклами навчання (10, 11–12 роки навчання) та обов'язкові результати навчання здобувачів освіти, що складаються з: груп результатів навчання, загальних результатів навчання, конкретних результатів навчання, орієнтирів для оцінювання (основного та поглибленого рівнів). Варто також відзначити, що для іншомовної освіти та природничої освітньої галузі базові знання розмежовано на основний і поглиблений рівні.

Таким чином у державному стандарті обов'язкові освітні компоненти профільної освіти задаються базовими знаннями; компетентнісним потенціалом орієнтирами для оцінювання (основний рівень) та кількістю навчальних годин, що виділяються на освітню галузь.

У Типовій освітній програмі й освітніх програмах закладів освіти обов'язкові освітні компоненти профільної освіти конкретизуються у навчальних планах назвами і видами предметів, інтегрованих (зокрема міжгалузевих) курсів, навчальних модулів з розподілом навчального часу. Опис результатів навчання і зміст обов'язкових освітніх компонентів реалізується через сукупність модельних навчальних програм та навчальних програм.

Залежно від обраного профілю обов'язкові освітні компоненти можуть бути сформовані у різний спосіб. Це може бути *окремий предмет (інтегрований курс)* відповідної галузі, модельна програма якого структурує перелік базових знань таким чином, щоб повністю охопити орієнтири для оцінювання основного рівня у рамках начального часу, який вказаний у першому стовпчику базового навчального плану. У випадках природничої та мовно-літературної галузей (у частині іншомовної освіти) обов'язковий освітній компонент структурує лише *основний рівень базових знань*. Наприклад, для неприродничих профілів навчання обов'язковим освітнім компонентом може бути інтегрований курс «Природничі науки», зміст якого визначений базовими знаннями основного рівня (додаток 9 [8]).

Обов'язковим освітнім компонентом може бути міжгалузевий курс, наприклад «Арт-технології», що розроблений на основі мистецької і технологічної освітніх галузей і модельна програма якого структурує перелік базових знань обох галузей таким чином, щоб повністю охопити орієнтири для оцінювання основного рівня у рамках начального часу, який вказаний у першому стовпчику базового навчального плану на ці галузі.

Міжгалузеві курси можуть реалізувати частково базові знання і орієнтири для оцінювання основного рівня із кількох освітніх галузей. Наприклад, курс «Економіка і підприємництво» може бути розроблений на основі трьох галузей: громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної і технологічної за умови, що в сукупності із іншими освітніми компонентами цих освітніх галузей вони повністю охоплюють базові знання, орієнтири для оцінювання основного рівня у рамках начального часу, який вказаний у першому стовпчику базового навчального плану.

Обов'язковий освітній компонент може реалізуватись у вигляді навчального модуля. Наприклад, інформатика може реалізуватись не як самостійний навчальний предмет, а як модуль, що є частиною іншого предмету, наприклад математики або технологій.

Для закладів освіти академічного спрямування профіль навчання формується на основі обов'язкових освітніх компонентів поглибленого рівня, які заміщують обов'язкові освітні компоненти основного рівня. У цьому випадку також можливі кілька варіантів побудови модельних навчальних програм обов'язкових освітніх компонентів поглибленого рівня. Зокрема, можливі модельні програми які включають без змін програму основного рівня та

доповнюють її як надбудова до поглибленого рівня. Інший варіант – освітній компонент поглибленого рівня не містить у явному вигляді основний рівень. Наскрізно у модельній навчальній програмі формується у тісному поєднанні основний і поглиблений рівні.

На основі проєкту державного стандарту базової середньої освіти [8], концептуальних засад профільної освіти [4], попереднього досвіду упровадження профільного навчання [5; 6; 7] оптимальним є такий перелік обов'язкових освітніх компонентів на основі освітніх галузей проєкту стандарту профільної середньої освіти, як вказано у таблиці.

Таблиця

Перелік обов'язкових освітніх компонентів із розподілом навчального часу за роками навчання

	Обов'язкові освітні компоненти	Галузі	10 рік	11 рік	12 рік
			Кількість годин на тиждень		
1	Українська мова і літератури	МОВ	3	3	2
2	Іноземна мова	ІНО	3	3	3
3	Математика	МАО	2	2	2
4	Природничі науки	ПРО +СЗО	4	2	
5	Інформатика	ІФО	1		
6	Історія. Суспільствознавство	ГЮ	3	2	2
7	Економіка і підприємництво	ТЕО+ГЮ +СЗО	2	1	
8	Мистецтво	МИО+ ТЕО	1		
9	Захист України.	СЗО	2	2	
10	Фізична культура	ФЮ	3	3	3
	Усього		24	18	12
	Години на обов'язкові для профілю освітні компоненти		8	9	12
	Години на вибіркові освітні компоненти		4	9	12

Висновки. У формуванні змісту профільної освіти особливе значення посідають обов'язкові освітні компоненти якими є способи реалізації змісту освіти – навчальні предмети, інтегровані курси, спеціальні курси, факультативи тощо, які реалізуються через відповідні форми організації освітнього процесу – уроки, проєктні заняття, гуртки, навчальні практики тощо. Усі заклади освіти, що забезпечують здобуття профільної середньої освіти (ліцеї, заклади професійної (професійно-технічної освіти) та спеціалізовані заклади освіти) повинні реалізувати обов'язковий складник профільної освіти та власне профільну освіту академічного чи професійного спрямування. Обов'язковий складник профільної освіти закладений у державному стандарті профільної освіти через компетентнісний потенціал освітніх галузей, перелік базових знань, орієнтири для оцінювання основного рівня й кількість навчальних годин для обов'язкових освітніх компонентів, спільних для всіх профілів. Формування обов'язкових освітніх компонентів може здійснюватися у різний спосіб: як окремий предмет чи інтегрований курс у межах освітньої галузі, як міжгалузевий курс, як навчальний модуль. Для закладів освіти академічного спрямування профіль навчання формується на основі обов'язкових освітніх компонентів поглибленого рівня, які заміщують обов'язкові освітні компоненти основного рівня.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
3. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року (988-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
4. Кремень, В. Г., Топузов, О. М., Ляшенко, О. І., Мальований, Ю. І., & Засєкіна, Т. М. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1-8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
5. Міністерство освіти і науки України. Концепція профільного навчання в старшій школі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v10_1290-03
6. Міністерство освіти і науки України. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0854290-09>
7. Міністерство освіти і науки України. URL: Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf>
8. Міністерство освіти і науки України. Проект державного стандарту профільної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-projekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>

УДК 373.5.048:331.548

Олег Морін,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України
<https://orcid.org/0000-0001-5756-8359>
morin_oleg@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КАР'ЄРНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті наголошується, з огляду на те, що з 2027 р. НУШ у повному обсязі буде здійснюватися для усіх здобувачів освіти ЗЗСО України, постає необхідність розгляду різних аспектів здійснення профільного навчання у старшій школі. Одним з них є забезпечення професійного самовизначення випускників ЗЗСО, особливо у контексті сучасних підходів до цього процесу в умовах реформи НУШ, а саме формування в них кар'єрної спрямованості.

Ключові слова: учні, формування, профорієнтаційна технологія, кар'єрна спрямованість, профільне навчання.

Abstract. The article emphasizes that, in view of the fact that from 2027, NUSh will be fully implemented for all education-seekers of the National Secondary School of Ukraine, there is a need to consider various aspects of the implementation of specialized training in high school. One of them is the provision of professional self-determination of graduates of ZZSO, especially in the context of modern approaches to this process in the conditions of the reform of the National Academy of Sciences, namely the formation of career orientation in them.

Keywords: students, formation, vocational guidance technology, career orientation, specialized training.

Скорочення:

НУШ – Нова українська школа

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти